

RESTAURERING AV STIGPORT OCH MURAR

NÄTRA BEGRAVNINGSPLATS, NÄTRA SOCKEN,
ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN

M
LÄNSMUSEET
VÄSTERNORRLAND

Länsmuseet Västernorrland
Kulturmiljöavdelningens rapport nr 2005:26
Bodil Mascher

Innehåll:

Sid.

INLEDNING	3
BESKRIVNING OCH HISTORIK	3
PLANERADE ÅTGÄRDER	4
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	5
ANTIKNVARISKA SYNPUNKTER	10
KÄLLOR	11

INLEDNING

Under tiden april 2004 - november 2005 har restaurering av kyrkomurar och stigport utförts på Nätra kyrkas begravningsplats, Nätra och Sidensjö pastorat, Örnsköldsviks kommun. Länsstyrelsen i Västernorrlands län har i beslut 2002-02-07 dnr. 433-3757-02 lämnat tillstånd till restaureringen samt tillstånd till borttagande av träd på gravplatsen, beslut 2004-06-23 dnr.433-7240-04. Restaureringen har utförts enligt församlingens bifogade arbetsbeskrivning / åtgärdsförslag med situationsplan godkända av länsstyrelsen. Församlingen har erhållit kyrkoantikvarisk ersättning för åtgärderna.

Restaureringen har skett under medverkan av antikvarie vid Länsmuseum Västernorrland enligt Länsstyrelsens villkor. Syftet med denna medverkan är, att den antikvariske experten tillför nödvändig kunskap om traditionella material och arbetsmetoder, i förekommande fall förtydligar och preciserar de kulturhistoriska värdena i detaljdiskussioner och avgör utifrån kulturhistoriska ställningstaganden beslut om insatser under arbetets gång. Avsikten är också att den antikvariska kontrollen skall öka vår kännedom och kunskap om de kulturhistoriska värdena som Nätra begravningsplats besitter och underlätta bevarandet av dessa värden. Antikvarien skall dokumentera arbetet och sammanställa det i en rapport.

Från 2004 07 09 har Länsmuseum genom Bodil Mascher deltagit som antikvarie och gjort rapportsammanställningen. Slutbesiktning gjordes av Anette Lund, Länsmuseum 2005 11 23. Fotografier: Bodil Mascher, där ej annat anges. Ärendets d.nr. är 2002 / 00066. Framsidans fotografi av Leif Berglund, Nätra församling visar arbetet med norra muren (objekt 4).

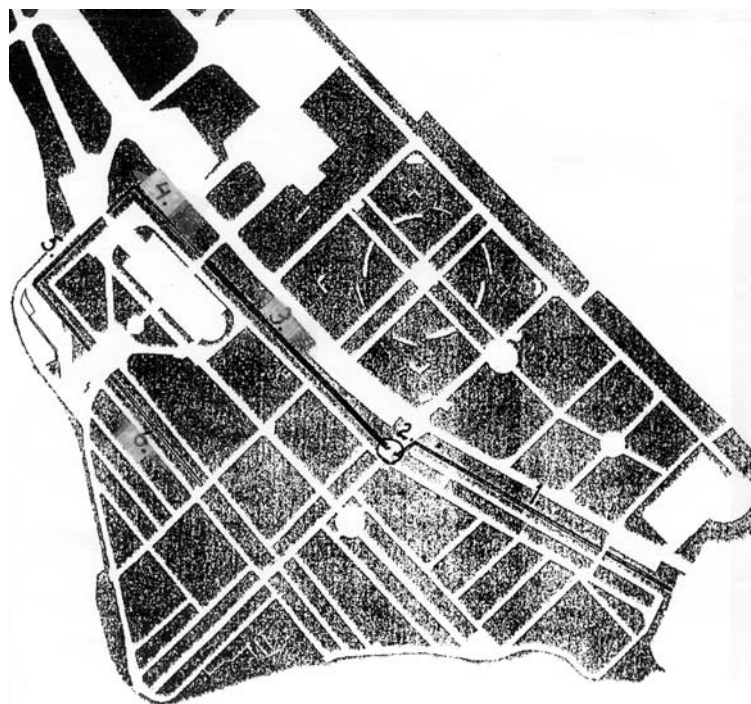
BESKRIVNING OCH HISTORIK

Nätra kyrka är byggd i sten och invigdes år 1807. Den nyklassicistiska kyrkan med vitputsade väggar, rektangulärt långhus och västtorn krönt med en fyrsidig öppen lanternin ritades av Simon Geting år 1800 efter någon revidering av överintendentsämbetet. Taket täcks av kopparplåt, ursprungligen var kyrkan spåntäckt, den halvrunda sakristian ligger i öster. Långhusets innertak är tunnvalvt. Den stora kyrkan som mätte 42,5 x 17 meter, rymde 1500 personer och bänkarna fick den utformning i fyra kvarter som de har idag men bänkarna sträckte sig ända ut till ytterväggarna. Nuvarande sidogångar tillkom senare. Kyrkan är invändigt välbevarad med en kormålning av Olof Hofrén som utfördes 1847-48 med hjälp av Gustaf Mauritz Kjellström från Örnsköldsvik.

Vid uppbyggnaden av nya kyrkan bidrog hemmansägarna med byggnadsmaterial. Vid bygget användes sten från gamla kyrkan till bland annat bogårdsmuren. Listor över dagsverksskyldigheter upprättades. År 1805 var grundläggningsarbetena igångsatta. Sten till de nära 2 meter tjocka väggarna tog man antagligen främst från Förnätraberget. Man byggde en vall på utsidan av kyrkan och den jämnt huggna graniten lastades på oxdragna slädar uppför vällen. Församlingsborna tillverkade de takspån som avtäckte kyrkan. Trävirket var av en dimension som är svår att skaffa fram idag. Detta skulle församlingsborna bidra med. Nätra var en rik bygd med goda inkomster från såväl jordbruk som den lintillverkning som trakten hade blivit vida känd för. I Bjärträ fanns ett järnmanufakturverk som förestods av smedsmästare Per Forsberg. Därifrån fick man smidet till kyrkan.

Den nuvarande kyrkan föregicks av en medeltida kyrka, som revs under åren 1806-07. Av den gamla kyrkan återstår endast en ruin. Man hade under 1700-talet varit tvingad att reparera kyrkan efter rysshärjningarna. Planer fanns även på en utbyggnad, eftersom den gamla kyrkan ansågs alltför trång. Kyrkan som besiktades av Simon Geting, var cirka 22 x 9,5 meter invändigt, och bestod av långhus med tre valv och en sakristia av trä. Troligen fanns även ett vapenhus. Efter en avsyning som visade, att kyrkan stod på vattensjuk grund och hade möglat invändigt, ena gaveln hade också rämnat, beslöt man sig för att bygga nya kyrkan.

PLANERADE ÅTGÄRDER

Objekt 1. Murdel som tillkom på 1950- talet. Muren skulle justeras och murkrönen avtäckas med singel och platonmatta. Därefter skulle torvtäckten återställas.

Objekt 2. Stigport mot norr (eg. NO) med två spritputsade kolonner murade av natursten. Den rötskadade trästommen och de korrugerade kopparhuvorna skulle ersättas med ny stomme och nya huvar i samma dimensioner och utförande som originaldelarna.

Objekt 3. Inga åtgärder. Denna höga murdel, cirka 80 meter lång, restaurerades år 2000-2001.

Objekt 4. Stenmuren mellan norra (NO) och västra (NV) stigporten. Muren skulle justeras och murkrönen avtäckas med singel och platonmatta. Därefter skulle torvtäckten återställas.

Objekt 5. Stenmuren mellan västra stigporten och gravkapellet. Muren skulle justeras och ev. delvis demonteras och återställas i befintlig ordning. Murkrönen skulle avtäckas med singel och platonmatta. Därefter skulle torvtäckten återställas.

Objekt 6. Stenmur i söder som löper från gravkapellet i väster och vidare österut. Muren har gravmark på båda sidor och längst bort i öster finns en stor gravplats intill muren, som är helt genomväxt av höga tujor, som skulle fällas. Muren skulle justeras och murdelen vid gravplatsen skulle demonteras och återställas i befintlig ordning. Murkrönen skulle avtäckas med singel och platonmatta. Därefter skulle torvtäckten återställas.

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

Objekt 1, norra muren

Hantverkaren Christer Holmberg, som rustade upp murarna (objekt 3) år 2000/2001, påbörjade arbetet i östra delen under juli månad med att skola in småsten för att stabilisera murverket, som på ett ställe hade kalvat ut måttligt. Därefter har man lagt täckande flisor överst enligt läns museets anvisning, så som det såg ut tidigare.

Längst bort i öster prövades en ny metod (ovan), som församlingen själv hade utarbetat (se Antikvariska synpunkter). Jorden ovanpå muren har besåtts med ett beprövat gräsfrö från Weibulls, med ett rotsystem som binder stenläggning. Murverket har återställts med två tydliga avsatser som förut.

Restaurerad murdel, 2004 08 30. Endast smärre justeringar av muren gjordes.

Trädallén

Tätt intill norra murens utsida i öster fanns en lång yvig trädallé, till skada för intilliggande mur och gravstenar. Efter Länsstyrelsens tillstånd fälldes träden under vecka 29. Läns museet

föreslår återplantering med samma arter i en liknande rad och med samma trädtyper förslagsvis längre norrut.

Träden var från väster till öster:

- 1 Silvergran
- 1 Gran
- 3 Bröd- eller sembratallar
- 2 Lönnar
- 1 Bröd- eller sembratall.

Mitt emot muren på norra väggkanten mot nyare kyrkogården finns en sentida planterad poppelrad (jfr. översta fotot). Söder om muren löper flera parallella rader gravplatser.

Allén mot öster, utsidan av muren 2004 07 02. Allén mot väster 2004 07 02.

Allén sedd från insidan av muren med silvergranen närmast. Nya kopparhuvar. 2004 07 02.

Insidan av muren efter trädfällning. 2004 07 12.

Objekt 2, norra stigporten.

De spritputsade pelarna har fått nya huvar av koppar, som enligt uppgift nytillverkades efter originalet av 1,5” bräder. Avtäckningen är falsad kopparskivplåt som förut. De äldre

kopparhuvorna hade enligt uppgift varit uttjänta och kasserats. Man har skurit nya rotebräder i en svängd form av tryckimpregnerat virke, likt respektive originalhuvorna. Restaurering av stigportens huvar hade tidigare under våren följts av Örnsköldsviks museum, som även deltog i byggmöte innan Läns museet kontaktades i juli. Spritputsens på pelarna är starkt nersmutsad och församlingen planerar själva rengöra och underhålla med kalkfärg enligt nuvarande utseende. Muren som ansluter till östra kolonnen var murad med bruk. På grund av alltför stark vidhäftning hade en spricka uppstått mellan mur och kolonn, eftersom resten av muren är kallmurad. Murverket är nu återställt.

Huvarna rekonstrueras. Foton: Leif Berglund, Nätra församling.

Foto t v. Leif Berglund, Nätra församling.

Huven på östra kolonnen 2004 07 02.

Före resp. efter restaurering av murverk mot östra kolonnen, norra muren, 2004 07 02, 2004 10 11.

Objekt 4. Stenmuren mellan norra och västra stigporten.

Endast smärre justeringar gjordes med inskolning av enstaka småsten, ingen demontering av muren. Man har anlagt platonmatta och återställt torvtäckten. Arbetet utfördes under oktober månad 2004.

Objekt 4. NV delen av kyrkogårdsmuren, nylagd torv, platon, respektive singelmatta. Foto 2004 10 11.

Objekt 4. Norra (NV) delen av den restaurerade muren torvtäckes. Västra (NV) muren. 2004 10 11.

Objekt 5. Stenmuren mellan västra stigporten och gravkapellet.

Endast smärre justeringar gjordes med inskolning av enstaka småsten, ingen demontering av muren. Man har anlagt platonmatta och återställt torvtäckten. Arbetet utfördes under oktober månad 2005.

Restaurerad mur mellan gravkapellet och västra muren 2005 10 24.

Objekt 6, södra kyrkogårdsmuren / tujorna vid graven

I november år 2004 (A k 2004 11 26) beslutade församlingen att även restaurera den södra kyrkogårdsmuren under denna etapp. Man började vid den stora gravvården i närheten av den södra murens ände i öster, där de stora tujorna fälldes. Tujornas rotsystem hade sprängt sönder murverket intill gravstenen. Cirka 12-13 meter av muren demonterades ner till grunden och täcktes in i kassun. Läns museet hade rådgivit om uppmärkning av stenarna, vilket ej gjordes. Ett återställande exakt på centimetern var ej möjligt då murverket delvis bestod av grovt rotsystem. Dock uppmärktes den nermonterade murens höjd i öster (1,45 meter) och denna har behållits. Likaså har man återuppbyggt muren med liknande karaktär som originalet dvs. som skalmur med oregelbundna naturstenar. Som grundläggning under mark jordes en traditionell rustbädd av grova skärvstenar (1-2 dm) med ett skikt makadam över i stället för betongsula. Under marknivå vid graven lades dock regelbundna gråstensblock för att muren skulle bli stabil men det kommer ej att synas ovan mark. Fällningen av tujorna hade tidigare fotodokumenterats av Läns museet. Slutbesiktning gjordes genom Läns museet 2005 11 22.

Ovan: Tujor som har växt in i södra muren med långa grenar även utanför muren. Gravkapellet i väster. Foton 2004 07 02.

Fällda tujor vid graven. Foto mot söder. 2004 10 11.

Fällda tujor. Foto mot norr, 2004 10 11. Foto mot väster 2004 10 11.

Muren är grundlagd som skalmur bakom graven 2004 11 26. Ursprunglig murdel mot väster (t h).

Mur vid graven, där tujorna stått under återuppbyggnad. 2005 10

Foto Anette Lund

Foto Anette Lund

Återuppbyggd mur vid graven. Foto mot öster, respektive mot gravkapellet i väster (t h), slutbesiktning 2005 11 23.

ANTI-KVARISKA SYN-PUNKTER

Vid objekt 1 längst bort i öster prövades en ny metod, som församlingen själv hade uppfunnit. Där lades torv lades endast på kanterna och matjord i mitten ovanpå platonmattan. Matjorden besåddes därefter. Läns-museet anser att torvläggning enligt beprövad metod är att föredra, eftersom detta hindrar jord från att rinna ner i skalmuren med frostsprängning till följd. Antikvarien motsatte sig dock inte försöket, eftersom metoden är reversibel och gjordes på

några meter längst bort. Utseendet kommer så småningom att bli detsamma som förut när matjorden har utarmats.

KÄLLOR

”Beskrivning av objekt för ansökan om kyrkoantikvarisk ersättning” (Åtgärdsförslag), Nätra och Sidensjö pastorat.

Silén, Paul: Nätra kyrka 1957 till dess 150-årsdag.

Telhammer, Ingrid: *Kyrkor och Kapell Nolaskogs*, CW-förlaget Bjästa, 1985.

Kyrkobyggnader 1760 – 1860 . Del 4, Riksantikvarieämbetet.